

ŞƏHRİYAR VƏ FARS POEZİYASI

Vüqar ƏHMƏD,

AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat

İnstitutunun baş elmi işçisi,

filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

AÇAR SÖZLƏR: Şəhriyar, Hafiz, qəzəl, qəsidə, fars, türk, ədəbiyyat, şeir, üslub, məktəb.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Шахрияр, Хафиз, газель, касида, персидский, тюркски, литература, стихотворение, стиль, школа.

KEY WORDS: Shahriyar, Hafiz, gazal, gassideh, Persian, Turkic, literature, poem, style, school.

XX yüzillik fars poeziyasını, bütövlükdə İran ədəbiyyatını yeni mərhələyə, uca zirvəyə qaldırmış Şəhriyar yaradıcılığı Türkiyə, Ön və Orta Asiya, Pakistan, Əfqanıstan, Hindistan, Qafqaz və b. ölkələrdə ədəbi prosesə, onun inkişafına, həmin ölkələrin milli ədəbiyyatlarına ciddi təsir göstərmişdir. Milyonlarla insan, şeir həvəskarı, oxucu onun şeir bulağından su içmiş, ruhən, mənən qidalanmış, zövq almış, bədii təfəkkürlərini zənginləşdirmişlər. Şəhriyar poeziyası onlara şeiri daha da sevdirmiş, oxucular onun poetik peykinin orbitinə düşərək ədəbi bir şeir günəşinə bağlanmışlar.

“Məhəmmədhüseyn Şəhriyar poeziyası XX əsr İran ədəbiyyatının inkişaf xüsusiyyətləri ilə sıx surətdə bağlı olmuş, klassik irsin yaradıcı şəkildə mənimsənilməsi ilə yanaşı, çağdaş ədəbi proseslə qarşılıqlı əlaqə və təsir zəminində formalaşmışdır. Həyatının bütün mərhələlərində təрки-dünyalıq və guşənişinlik illəri yaşamasına, əski təbirlə desək, “sufiməşrəb və dərvişməab” olmasına baxmayaraq, Şəhriyar İran ədəbiyyatında, xüsusən poeziyada baş verən hadisə və dəyişikləri yaxından izləmiş, zəruri məqamlarda və ən mühüm məsələlər barədə səmimi şəkildə mövqeyini bildirmişdir. Odur ki, şairin yaradıcılığının ədəbi-tarixi və müəyyən mənada müstəsna əhəmiyyəti məhz bu kontekstdə anlaşıla və qiymətləndirilə bilər” [1, s. 5].

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar 1906-cı ildə Təbrizin Bağmeşə bölgəsində, dövrünün tanınmış hüquqşünası Hacı Mirağa Xoşginabinin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Hacı Mirağa şeiri, musiqini çox sevirmiş. Məhəmmədhüseynin anası Kövkəb xanım folklardan, klassik poeziyadan, xüsusilə Seyid Əzimdən bəzi nümunələri oğlu üçün mütəmadi qiraət edərmiş.

Şəhriyar orta təhsilini Təbrizdə almış, Tehran Universitetinin tibb fakültəsini bitirmişdir. Hələ o vaxtlar artıq istedadı özünü göstərmiş, tez bir zamanda şair kimi tanınaraq sevilməyə başlamışdır. O, dünya ədəbiyyatının klassikləri, poeziya korifeyləri Hafiz və Füzuli ilə müqayisə oluna bilən sevgi şeirləri, fəlsəfi-hikmətamiz qəsidələr, lirik poemalar yazmaqla İran ədəbiyyatının ən yüksək zirvəsinə ucaltmışdır.

Şəhriyar klassik şeirin bütün janr, növ və şəkillərində qələmini sınımış, fars və Azərbaycan ədəbiyyatını yüksək məzmunlu qəzəl, qəsidə, məsnəvi, dübeyti, qitə və rübailərlə zənginləşdirmişdir.

“Şəhriyarın İran ədəbiyyatında, İran mühitində, o cümlədən ətraf ölkələrdə geniş mənada qəbul olunması bilavasitə şairin dilə yaradıcı yanaşması və Azərbaycan “laylay” dilinin işlənmə imkanlarının genişlənməsində göstərdiyi xidmətlərdən irəli gəlirdi:

Nə tək İranda mənim qülqülə salmış qələmim,
Bax ki, Türkiyədə, Qafqazda nə qovğa elədim.

Yeni yaradıcı nəslin yaranmasında Şəhriyarın yuxarıda söylənilən xidmətlərinin, fəaliyyətinin az rolu olmamışdır. Yəni ədəbiyyatşünasların “Türkün Hafizi” adlandırdıqları M.Şəhriyar elə öz yaşadığı dövrdə neçə-neçə sənət fədailərinin yetişməsində misilsiz rol oynamışdır” [2, s. 95].

Akademik İsa Həbibbəylinin sözlərilə desək, “qüdrətli söz ustası M.Şəhriyarın ölməz irsi ümumən dünya mədəniyyəti və ədəbiyyatı xəzinəsinin nadir incisidir” [3]. İranın, bütünlükdə Şərqi alimləri, o cümlədən Azərbaycan şərqsünasları qeyd edirlər ki, Şəhriyar müasir farsdilli şeirin kuliminasiya zirvəsini fəth etmiş nəhəng söz ustasıdır. Onun insanların ruhunu oxşayan şeirləri dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edilmişdir. Bu gün Yer üzündə az insan tapılar ki, Şəhriyar poeziyasından xəbərsiz olsun, onun şeirlərini sevməsin.

“Şəhriyarın həm fars, həm də türk dilində yazdığı əsərlər, şairin bütövlükdə yaradıcılığı sanki əsrarəngiz bir dəryadır, bu dəryaya baş vuranda çıxmaq mümkünsüz olur, çünki çox dərin, intəhasızdır... Mən bu dəryadan kiçik damlalar götürməyə cəhd elədim, farsca yazdığı əsərlərinin sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə, qismən də olsa, nəzər saldım. Açıq, şairin farsca yazdığı əsərlər sənətkarlıq məziyyətləri baxımından daha mükəmməl, kamil və rəngarəngdir... Onlardakı poetik simmetriya, dil və üslub gözəlliyi, məna dərinliyi, məzmun dolğunluğu heyran doğurur. Buna görə də Şəhriyarın sənət dünyası hələ neçə-neçə kitabın, tədqiqatın, neçə-neçə bədii əsərin işığına bərq vuracaqdır” [4, s. 291].

Şəhriyarın türkcə yazdığı əsərlər geniş və ətraflı tədqiq olunsada, farsca yazdığı poetik nümunələr Quzeydə fundamental araşdırılmamışdır. Mərhum ədəbiyyatşünas Sabir Əhmədov “Şəhriyar fars ədəbiyyatşünaslığında” adlı monoqrafiyasında bu məsələyə yaxından toxunmuşdur. Təqdirəlayiq haldır ki, Şəhriyarın fars şeirində sənətkarlığına, İran ədəbi mühiti ilə bağlı mövqeyinə dair ədəbiyyatşünas Məsiəğa Məhəmmədinin də xüsusi araşdırmaları vardır.

Əslində, Şəhriyarın farsca yazdığı əsərləri təhlil-tədqiq etməklə bizim tarixi mövqeyimiz, milli, etnoqrafik, tarixi fikir dünyamız haqqında bilgiler əldə etmək mümkündür. Bu, bizim birbaşa filoloq-şərqsünas alimlərimizin öhdəsinə düşən vəzifələrdən biridir. Yəni kiçik məqalələr şəklində yox, monoqrafik səpkidə bu mövzuların incələnməsinə ehtiyac var. Bu aspektdə tədqiqatlar aparılsa, Şəhriyar fenomeninin yeni qatları üzrə çıxarılacaq. “Şəhriyarın dərin ruhi qatları daha çox farsca yazdığı şeirlərlə bağlıdır. Bunun iki səbəbi var. Birincisi, Şəhriyarın düşüncə və nəsr dili farsca idi. İkincisi, farsca yazdığı şeirlərinin həcmi müqayisədə

daha çoxdur” [5].

Hər bir əsəri irfani özəllik, bədii-poetik gözəllik daşıyan Şəhriyar milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, İranın milli şairi, İran Azərbaycanında – Təbrizdə dünyaya göz açmış böyük türk şairidir.

Şəhriyarın bütün bioqrafiyası şeirlərinə həkk olunub, memuarları poetik şəkildə yaradıcılığında əksini tapıb.

O, sanki gələcəyi əvvəldən görmək qabiliyyətinə sahib idi. Uşaq ikən iki yuxu görür; birinci yuxusunda görür ki, 13 yaşında Təbrizdən Tehrana gedir, yolun ortasında – dağın zirvəsində böyük bir təbil çalır. Elə gur çalır ki, ildırım səsinə bənzəyir. Özü təbilin səmindən dəhşətə gəlir və bu səsə oyanır. Bu yuxunu onun gələcək şöhrəti kimi yozmaq olar. Dağ başına çıxan şair sənətdə ən uca zirvəni fəth etmiş və sənətinin şöhrəti ildırım kimi dünyaya yayılaraq cahana səs salmışdır.

İkinci yuxunu 19 yaşında görür; görür ki, Behcətabadın hovuzunda öz məşuqəsi ilə üzür, birdən sevgilisi suyun dibinə gedir. Məhəmmədhüseyn onun ardınca suyun dibinə baş vurur, nə qədər axtarır onu tapa bilmir. O, suyun dibindən bir ləl-gövhər daşı götürür. Bu daş günəş kimi işıq saçır. Ətrafdan ona deyirlər ki, o, gecə çırağının gövhərini tapıb. Yəni farsca “qouhəri-şəbi-çerağ”. Bu yuxu da onun məşhurluğuna işarə kimi yozula bilər [6].

Şəhriyar çox məharətlə, bədii qiraətlə şeir söylərmiş. Çox həssas, hissiyyatlı, səxavətli insan imiş. Özünə aid olan əşyaları həvəslə kimin xoşu gəlsə hədiyyə edərmiş. Çox kinsiz, ürəyi təmiz, saf adammış. Onu sevməyənlərə də kini yox imiş. O qədər xəyalə dalarmış ki, nahar və şam yeməyini unudarmış.

Tək qalması da sevərmiş Şəhriyar. Bəzi vaxtlar heç kəslə təmasda olmaq istəməzmiş, qapını bağlayıb heç kəsi içəri buraxmazmış. Öz xəyalları ilə təkbətək qalarmış. O qədər hissiyyata qapılırmış ki, özünü dərk etməzmiş.

Bəzən aylarla bir beyt yazmağa şair, bəzən bir gecədə böyük bir əsər qələmə almış. Onun farsca yazdığı ən böyük əsəri 400 beytdən ibarət olan “Təxti-Cəmşid”dir (Cəmşidin taxtı). Bu böyük əsəri 2-3 günə yazıbmiş.

Şəhriyar vətənpərvər, Allaha bağlı, dindar biri olmuşdur. Onun “Minacat”, “Məhəbbət dərsi”, “Əbədiyyət, himmət və eşq qanadı”, “Tövhid”, “Əli” və s. şeir və qəzəlləri dini mövzuda yazılmış yüksək bədii-poetik nümunələrdir.

Əli, ey hümayi-rəhmət, ələm eyləyən Xudanı,
O hüma ki, sayəsində edər hifz masəvanı.

Könül, istəsən Xudanı biləsən, Əlini yad et,
Tanıdım Əlini, vallah, tanıdım o dəm Xudanı.

İki dünyada fənadən bir əsər belə tapılmaz,
Əgər öz əlinə alsan Əli çeşməyi-bəqanı.

Su çilə doyunca rəhmət buludu ki, bu cəhənnəm,
Qəzəb atəşində yoxsa külə döndərər cahanı.

Gedib, ey yazıq dilənçi, qapısını döy Əlinin
Ki, üzük verib şah eylər kərəmilə hər gədanı.

Əlidən savayı kimdən hələ bir uşaq doğulmuş
Ki, tanıtıra cahanda şühədayi-Kərbəlanı.

Edər əhdi dosta qurban verə var-yoxunu dostlar,
Fəqət hansı dost Əli tək edər əhdinə vəfanı.

Deyə bilmərəm Xudadır, bəşər ad verəm xətdir,
Çağırım nə adla bilməm, şəhi-mülki-"lafəta"nı.

Qan axır iki gözümdən, tələs, ey nəsimi-rəhmət,
Onun astanından al, gəl mənə xaki-tutiyanı.

O ümidlə ki, ayağın tozunu ziyarət etsin,
Qapına ürək sözümlə yola salmışam səbanı.

Sən Əli, qəzasovansan, bizi dinlə, binəvayıq,
Uzaq eylə canımızdan kərəminlə hər qəzanı.

Onun eşqi ilə ney tək necə mən gəlim fəğanə
Ki, lisani-qeybi xoşdur edə vird bu nəvanı:

"Gecə sübhətək ümidim bunadır səhər nəsimi,
Verə aşına həyamı, edə şad aşınanı".

Qulaq as gecə o "Ya Həqq" quşuna ki, Şəhriyara,
Biləsən nə xoşdur açmaq gecə dosta macəranı

Şəhriyarın həyatında ən acı xatirə anasının ölümü idisə, ən şirin xatirəsi qızı Şəhrizadla bağlı olub. Deyilənə görə, Şəhrizad 5 yaşında ikən Şəhriyarın Şimali Azərbaycanda Fikrət Sadığın tərcüməsində məşhur olan "Azərbaycan" şeirini farsca Təbriz ləhcəsində atası üçün əzbərdən söyləyir. Şəhriyar sevincdən göz yaşlarını saxlaya bilmir, onun sevincinin həddi hüdudu olmur.

Şəhriyarın əsl adı Seyid Məhəmməd Hüseyn Behcət Təbrizidir. O, əvvəllər şeirlərini "Behcət" təxəllüsü ilə yazırmış, sonralar "Şəhriyar" ədəbi təxəllüsü ilə yaradıcılığı davam

etdirmişdir.

Bu günə qədər İran poeziyasında, yəni mənzum ədəbiyyatda bir çox şeir nümunələri, üslublar olmuşdur və bu gün də var. Türk, fars, hind, İraq şeir üslub və nümunələri, əruz, heca, sərbəst şeirləri əxz edən və yaradıcılığında ustalılıqla bədii cəhətdən təcəssüm etdirən yeganə şair Şəhriyar olmuşdur. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün adlarını çəkdiyimiz üslub və nümunələr haqqında qısa məlumat vermək istərdik.

1. Türküstan üslubu: Dastan şeirləri üçün münasibdir. Məsələn, orduda ruh yüksəkliyi oyandırmaq məqsədilə yazılan, saraylardan, cəngavərlərin qəhrəmanlıqlarından bəhs edən şeirlər.

2. Əraq, yəni İraq üslubu. Elmə və eşqə aid olan şeirlərdir. Bu əsərlərdə sözləri seçmək, yəni lətif və ənənəvi alınma sözlərdən - İsfahan, İraq, Şiraz və Azərbaycan sözlərindən istifadə etmək lazımdır.

3. Çağdaş üslub. Avropalılar bu üsluba yeni klassik, yəni “neoklassik üslub” deyirlər. Bu isə yuxarıda haqqında danışdığımız Türküstan və İraq üslublarıdır. Onlar zamanın rəngini özünə götürmüş və dövrə uyğun olaraq dəyişərək adaptasiya olunmuşlar.

Bu üslub milli ədəbiyyatımızda XIX əsrdə Seyid Əzim yaradıcılığında, XX yüzilliyin əvvəllərində “Molla Nəsrəddin” jurnalında - Molla Nəsrəddinçi şairlərdə, xüsusilə, Sabirdə öz əksini tapmışdır.

İran ədəbiyyatşünaslarının fikrincə, “Yeni İraq” üslubu Dehxodanın qitələrində, Vəhid Dəstgirdinin əsərlərində, Şeydanın təsnif və qəzəllərində bədii təcəssümünü tapmışdır. İranın ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri “Yeni Türküstan” üslubu barədə isə yazırlar ki, bu üslubun izlərinə Məlikəşşüəra Baharın qəsidələrində, eləcə də görkəmli ədib M.C.Pişəvərinin bəzi əsərlərində rast gəlmək mümkündür.

Bu üslub müasir şairlərin klassik mahiyyət daşıyan poetik nümunələrinin əskəriyyətində istifadə olunub.

4. Sadə üslub. İranlı alimlərin fikrincə, bu üslubda yazanlar çalışırlar ki, sadə, xalqın işlətdiyi, ümumişlək sözlərdən istifadə etsinlər. Bu üslub bəzən yeni üslubla çox yaxınlaşır, o dərəcədə ki, onları bir-birindən fərqləndirmək çətinlik mümkün olmur. Bu üslubda nəzm əsərləri yazmaq İrac Cəlalülməmalikə qismət olub. Onun iki şah əsəri – “Arifanə” və “Zöhrə və Mənuçöhr” misilsiz sənət nümunələri hesab olunurlar.

Bunlarla yanaşı, İran ədəbiyyatşünasları dörd mükəmməl poetik məktəbin adını çəkirlər:

Nizami və ya Azərbaycan məktəbi. Qeyd olunur ki, bu üslub məcundur (yəni bal qarışığı ilə düzələn dərman- V.Ə.). Həmçinin iranlı alimlər bildirirlər ki, fars şeiri üç əsas istiqamətdə - Türküstan, Azərbaycan və İraq üslublarında inkişaf etmişdir.

Fars dilində yazıb yaratmış dahi Nizami türk ruhu, üslubu, Azərbaycan şeirinin mənəvi ənənələri ilə yaratdığı “Xəmsə”silə farsların şeir dilini zənginləşdirərək uca zirvələrə qaldırmışdır. Bu fikri öz poeziyasında bütün üslublardan məharətlə istifadə edən, bütün klassik və çağdaş şeir mənbələrindən bəhrələnən ustad Şəhriyara da şamil etmək olar. Şəhriyara XX yüzilliyin Nizamisi deyə bilərik.

Hind məktəbi. Ehtimala görə hind məktəbi öz kökünü Azərbaycan şeir məktəbindən

götürmüşdür. Saib Təbrizi və başqaları bu qəbildəndir. Son əsrdə bu məktəbin nümayəndələrindən sayılan ustad Şadrəvan öz dövrünün ədəbi və ictimai şəxsiyyətlərindən olmuşdur.

Yerli məktəblər. İranın Xorasan, Gilan, Azərbaycan, Kürdüstan, Loristan, fars, Kirman və s. yerli ləhcələri vardır. Bu xalqların, bölgələrin hər birinin öz ədəbiyyatları var. Hər birinin folkloru, musiqisi, poeziyası onların layiqli ədəbi-mədəni xəzinələridir. İran ədəbiyyatında çox qüdrətli farsdilli Azərbaycan şairləri də olmuşdur: Mirzə Əbdülhüseyn Xazin, Hacı Rza Sərraf, Raci, Həkim Ləli, Abbasəli Məzhər, Bahar Şirvani və b.

Vaxtilə Şəhriyarın əsərləri pərakəndə çap olunmuşdur. Son dövrlər 50-ci dəfə təkrar nəşr olunan, əvvəllər 3 cildə, indi isə 2 cildə olan, qəzəllər, qəsidələr, rübailərdən ibarət "Divan"-ı onun zəngin ədəbi irsi ilə tanış olmaq imkanı yaradır.

Şəhriyarın ilk kitabı hicri-şəmsi tarixi ilə 1309-cu ildə çap olunmuşdur. Məlikəşşüəra Bahar bu kitabın müqəddiməsində yazmışdır: "Şəhriyar böyük və füsunkar şairdir. Şəhriyar böyük şeir ustadlarından biridir. Şəhriyar İranın ən hünərli və ən böyük müasir şairidir və yeganə həssas şairdir. Şəhriyar təkcə İranın fəxr deyil, bəlkə Şərqi fəxrdir".

Bəzilərinə bu təriflər mübaligəli görünə bilər. Həqiqətən etiraf etmək lazımdır ki, 24 yaşlı cavan bir şairi bu qədər tərifləmək ifrat sayıla bilər. Lakin Şəhriyarın heyrətamiz poeziyası bu tərfi öz ünvanına çatdırdı.

"Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Azərbaycan və İran poeziyasının ən nəhəng simalarından biri, qüdrətli söz ustası, XX əsr Azərbaycan və fars ədəbiyyatının iftixarıdır. Şairin poeziyası dövrün ictimai, siyasi, fəlsəfi və ədəbi görüşlərinin canlı aynasıdır. Onun ölməz irsi əbədidir, nəinki Şərq, dünya mədəniyyəti və ədəbiyyatı xəzinəsinin nadir incisidir. Ecəzkar poeziyası ilə ürəkləri fəth etmiş, kütlələrin sonsuz məhəbbətini qazanmışdır. Onun şeirləri dildən-dilə düşmüş, bir çox dillərə tərcümə olunmuş, insanların ruhunu oxşamışdır. Bu gün ölkəmizdə çətin elə bir insan tapıla ki, Şəhriyar poeziyasının vurğunu olmasın, onun şeir nümunələrini bilməsin" [7, s. 3].

Ulu Şəhriyarın yaradıcılığı istər İranda, istərsə də Azərbaycanda daim tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuşdur. Ə.Atəş, Q.Beqdeli, H.Billuri, Böyük Nikəndiş, Ə.Əbülfəzl, C.Əlizadə, H.Məmmədşad, K.Məşrutəçi Sönməz, İ.Həbibbəyli, T.Əhmədov, H.Məhəmmədi, Ə.Kaviyanpur, G.Baxşəliyeva, İ.Qəribli, E.Quliyev, M.Məhəmmədi, N.Əlizadə, M.Məhəmmədhüseyn, Z.Mənuçöhr, H.Münzəvi, B.Nəbiyev, F.Nüsrətullah, N.Rizvan, S.Əmirov, Y.Şeyda, Ə.Bije, S.Bayramzadə, A.Həsənova və b. Şəhriyarın həyat və yaradıcılığı barədə araşdırmalar aparmış, monoqrafiya, kitab və məqalələr yazmışlar.

Təqdirəlayiq haldır ki, artıq Azərbaycanda milli şəhriyarşünaslıq məktəbi formalaşmaqdadır.

Şəhriyarın farsca yazdığı əsərlərin bir hissəsi Azərbaycanın istedadlı şair və alimləri tərəfindən ana dilinə tərcümə olunmuşdur. AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu bu ənənəni davam etdirir. Əməkdaşı olduğum "Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı" şöbəsi ustadın iki cildliyi üzərində çalışır. II cildə ancaq farsca yazdığı əsərlərin tərcüməsi daxil ediləcək. Bu işin məsul şəxs kimi mənə həvalə olunmasını özüm üçün şərəf sayıram. Şəhriyarşünas

alim Esmira Fuadla cildin üzərində çalışırıq. Bir ildir ki, ustad şairin qəzəl, qəsidə, məsnəvi, dübeyti, rübai eləcə də dini şeirlərinin sətri tərcüməsi ilə məşğulam. Ömür vəfa qılsa, bunları poetik tərcümə ilə oxuculara təqdim edəcəyəm. Böyük şairin 50-yə yaxın əsəri üzərində çalışıram. Şair, professor Şahin Fazilin, təbrizli Pur Azərin də yeni tərcümələri topluya daxil ediləcək.

“Məlum olduğu kimi hansısa bir dilə tərcümə üçün seçilən əsərlər yüksək mənəvi tələblərə cavab verməli, bəşəri duyğular, cəlbədicə məzmun və məzmunu uyğun formada olmalıdır. Bizcə, Şəhriyar yaradıcılığı bütövlükdə bu tələblərə cavab verdiyindən, tam məsuliyyətlə deyə bilərik ki, şairin bütün yaradıcılığı ana dilimizə tərcümə olursa, oxucuların zövqünü oxşayar, qəlbinə, ruhuna mənəvi qida verər” [8, s. 21].

Şəhriyar İran ədəbiyyatında, fars şeirində özünün son dərəcə gözəl, orijinal, qəribə istedadı ilə fərqlənmişdir. Yüksək təhsili, ədəbi biliyi ilə hamını heyretləndirmişdir. Bir neçə dili mükəmməl bilirdi. Ona görə də neçə xalqın ədəbiyyatının açarı əlində idi.

Şəhriyarın sənət ideali Hafiz idi. O, tam bir Hafiz vurğunu idi. Yaradıcılığının bütün mərhələlərində “Lisanül-ğeybe-Şirazi” (məxfi, gizli dil. Hafiz Şiraziyə verilən ləqəbdir) onun nəzər nöqtəsində idi. Arzusu Hafizin yüksək ədəbi-əbədi məqamına çatmaq idi. Şəhriyar nitqlərində Hafizdən misallar çəkərdi, əsərlərində Hafizdən poetik nümunələr verərdi. Nə vaxt Hafiz yad edilsə, ustad belə deyirmiş:

Bəli, əgər bütün şairləri məndən soruşsan,

Söylərəm bir kəs xarəyə, kamalına çatmadı. (tərcümə-V.Ə.)

Şəhriyar klassik ənənələri dövrünün yenilikləri ilə uğurla birləşdirməyi bacarmış, ənənə və novatorluq arasında düzgün nisbəti, “qızıl ortanı” tapmağa və yaradıcılığında gerçəkləşdirməyə müvəffəq olmuşdur. Bu, XX əsr İran poeziyasında şairin əlahiddəliyini şərtləndirən birinci səbəbdir. Təsadüfi deyil ki, Nima Yuşic Şəhriyarı “İranda gördüyüm yeganə şair” adlandırmışdı.

Şəhriyar dövrünün Məlikəşşüəra Bahar, Haşim Mirzə Əfşar, İrəc Mirzə, Vəhid Dəstgirdi, Məftun, Səhənd, Məhzun, Həriri Nadirpur, Simin, Bəhbəhani, Sepidə Kaşani, Peyman Bəxtiyari kimi şairləri ilə, Kəmalülmülk, Səba, Əbülhüseyn xan İqbal, Azər kimi sənətkarlarla dostluq etmiş və onlara şeirlər ithaf etmişdir.

Onun dahiliyi hansı məqamlarda hiss olunur? Ən incə hisslərin tərənnümündə, ən yüksək bəşəri istək və arzuların təcəssümündə, doğma xalqının keçmişinin, etnoqrafiyasının, uşaqlıq həyatının, anasının xatırlanmasında, ilahi eşqdə - bütün poetik təsvir və tərənnümlərdə.

Saf, ülvi təbiəti, Qurani-Kərimi mükəmməl bilməsi və məqamında dini sitatları poetik yönümdə işlətməsi, sözünün əxlaqi, didaktik təsiredici qüvvəyə malik olması Şəhriyarı sənətdə ən uca məqama çatdırmışdır.

Şəhriyar İrana və Azərbaycana aid vətənpərvər şeirləri ilə də təqdirəlayiq bir mövqe tutur. Onun vətən mövzusunda yazdığı şeirlərdə Vətəninə məhəbbət, düşməne nifrət aşılır. “Şivəne-Şəhriyar”, “Mehmane-Şəhriyar”, “Səbe-xun” və başqa əsərləri onun vətənpərvərliyinə misaldır və şairin doğma Vətəninin düşmənlərinə nifrətinin poetik təcəssümüdür.

O həm də yüksək dini etiqada, ruhi saflığa sahib bir insan idi. Onun dini mövzuda yazdığı

“Haqqın səsi”, “Qiyame-Mohəmməd”, “Kərbəla karvanı”, “Minacat”, “Qədr bayramının hədiyyəsi” (Hədiyyeye-eyde-qədr), “Əli” və “Loğman” kimi şeirləri buna misaldır:

Ərşi-Xuda sütunu ucadır Məhəmmədin sütunundan,
Bax gör haracan ucalmışdır məqamı Məhəmmədin.

Allahın vəhy evinə onun bir mələyindən başqa,
Heç bir quş qanad çala bilməz damına Məhəmmədin.

“Qiyame Məhəmməd” [6, s. 68] (tərcümə-V.Ə.)

Bu gün Azərbaycan muğam ifaçılığında ən çox oxunan şairlərdən biri böyük qəzəlxanımız Əlağa Vahiddirsə, digəri böyük Şəhriyərdir. Güneyli-quzeyli xalqımız daim iki qəzəlxan şairini əziz tutur.

Şəhriyar iki dildə - Azərbaycan türkcəsi və fars dilində yazdığı şeirlərdə əbədi şöhrət qazanmışdır. Onun bu misilsiz şöhrəti İranın coğrafi sərhədlərini aşaraq kürreyi-ərzi bürümüşdür. Məhz buna görə də Şəhriyar İran ədəbi mühitində, İranın müasir şairləri arasında, fars ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Məsiyə Məhəmmədi. Şəhriyar və zəmanəmiz. Bakı: ADMİU-nun nəşriyyatı, 2015.
2. Elman Quliyev. Şəhriyar poeziyası və milli təkamül. Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 2004.
3. İsa Həbibbəyli. AMEA-nın “Şəhriyar şeir ənənələri və müasirlik” mövzusunda keçirdiyi elmi-praktik konfransdan.
4. Esmira Fuad. Söz sərrafı Şəhriyar. Bakı: “Avrasiya – press”, 2010.
5. Güntay Gəncəli. Şəhriyar yaradıcılığı türk dilinin aşağılanması qarşı dirəniş idi / <http://teleqraf.com/news/art/53378.html>
6. Şəhriyar. Şeirlər məcmuəsi – divan. I və II cildlər. Redaktor: Kərim Məşrutəçi. “Negah” nəşriyyatı, 1352.
7. Gövhər Baxşəliyeva. Milli ruhun təntənəsi // “Azərbaycan şərqşünaslığı” elmi-kütləvi jurnal, № 2 (6).
8. Nüşabə Əlizadə. Azərbaycan şərqşünaslıq məktəbi. “Azərbaycan şərqşünaslığı” elmi-kütləvi jurnal, № 2 (6), 2011.

Вугар Ахмад
ШАХРИЯР И ПЕРСИДСКАЯ ПОЭЗИЯ

РЕЗЮМЕ

Шахрияр является одним из великих представителей азербайджанской и иранской поэзий, могущественным мастером слова, гордостью азербайджанской и персидской литератур XX века. Большая часть произведений Шахрияра написана на персидском языке. Он является самым великим и могущественным представителем иранской поэзии XX века. Шахрияр неспроста называют «Хафизом века», ведь он внес новизну в персидскую поэзию, создавая при этом школу. В упомянутой статье с литературной точки зрения исследовано место и положение Шахрияра.

Vugar Ahmad
SHAHRIYAR AND PERSIAN POETRY

SUMMARY

Shahriyar is one of the great representatives of Azerbaijani and Iranian poetry, powerful master of the word, and pride of Azerbaijani and Persian literatures of the twentieth century. Most of Shahriyar's works are written in the Persian language. He is the most outstanding and huge representative of Iranian poetry of XX century. Shahriyar is called «Hafiz of the Century» for a reason, that while creating a school he brought novelty to Persian poetry. In the article Shahriyar's place and position have been studied from a literary point of view.